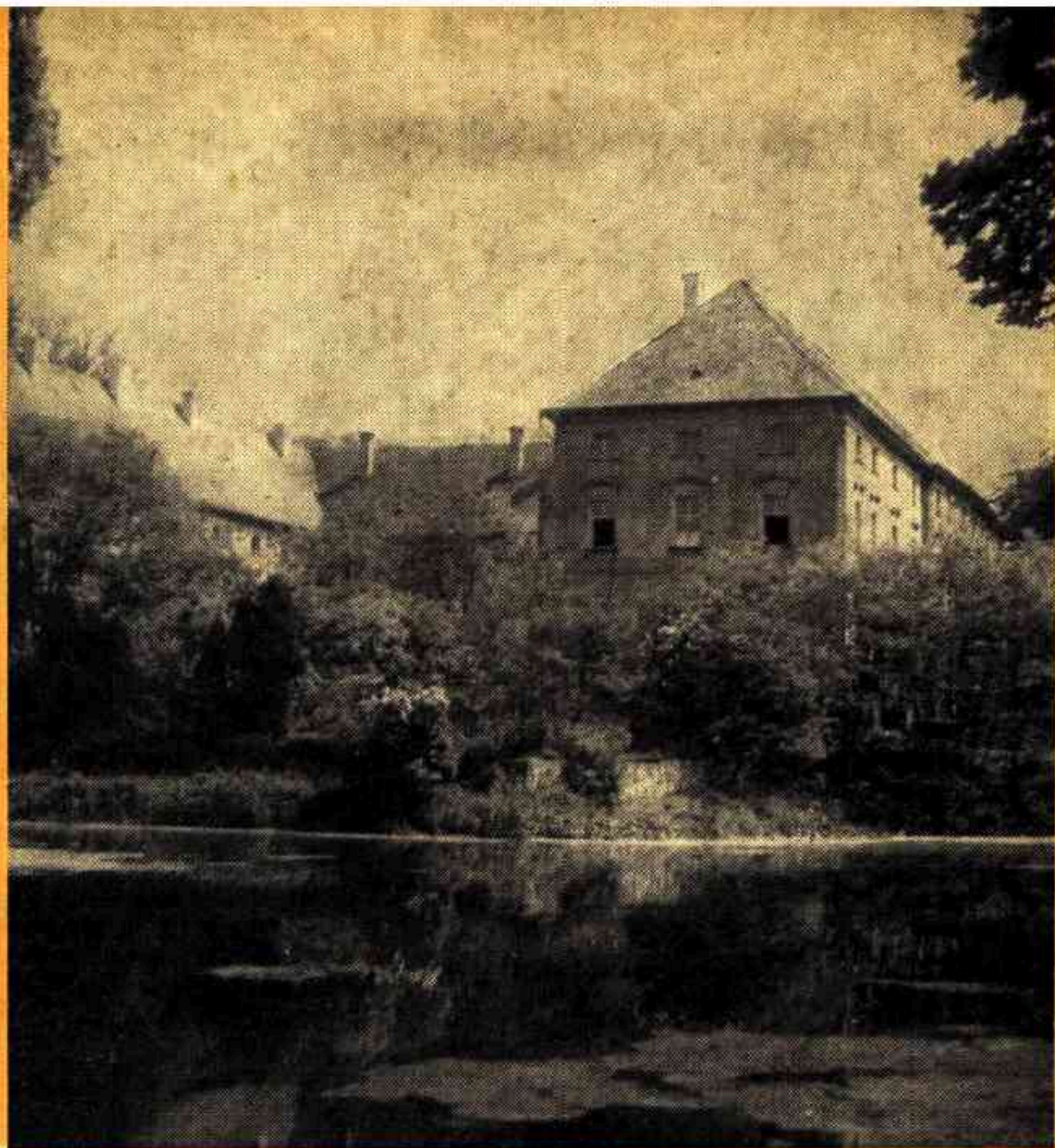

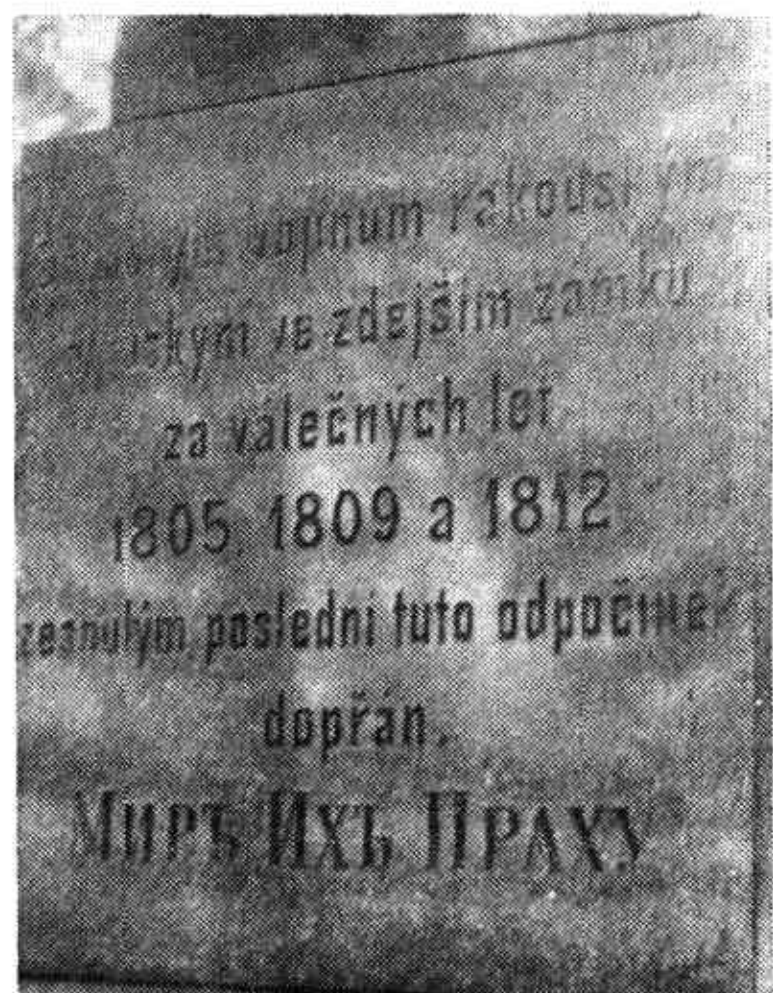
1965

ČÍSLO 125

zprávy

VLASTIVÉDNÉHO
ÚSTAVU
V OLOMOUCI

Eduard Wondrák:

K OBRAZU VOJENSKÝCH NEMOCNIC A JEJICH ČINNOSTI ZA OBDOBÍ NAPOLEONSKÝCH VÁLEK NA MORAVĚ

(Ke 160. výročí bitvy u Slavkova)

S odstupem půldruhého století hledíme dnes na historii Napoleonských válek jako na období hrůzy nesmyslně krvavých bojů a zbytečných smrtí tisíců mužů, ale také na příznak zrady na ideálech Velké francouzské revoluce a mocenských bojů feudalismu, ztrácejícího svou státoprvnou i logickou pozici. Je však nesporné, že období těchto válek, spjatých více symbolicky než svou podstatou s postavou a jménem mocenského uchvatitele, který je považován za jednoho z neschopnějších vojevůdců všech dob, znamená také určitou epochu kulturních dějin Evropy, kde třídní zájmy buržoasie už vtiskují pozvolna svůj ráz myšlení i jednání některým vrstvám obyvatelstva.

Medicina v této epoše sice navazuje na obdivuhodné objevy systematické doby osvícenecké — hlavně na úseku anatomie, chemie, fyziologie i ostatních teoretických věd, — ale ve své šíři, v praxi a klinické medicíně u lůžka nemocného, zůstává ještě dlouho v zajetí romantiky, hledá únik a vysvětlení v metafyzických silách a v přírodní filozofii. Vitalistické hledání dynamického principu tak zvané životní síly, Mesmerovo úsilí léčit živočišným magnetismem a jeho neviditelným fluidem, proklamace homeopatie a její první rozšíření — to jsou přibližně hlavní charakteristické rysy stanovisek, z nichž vychází interní terapie této doby, kdy většina praktiků pracně buduje své metody na pouhé empirii. Chirurgie této epochy stojí ve znamení rozpracování operační techniky a vedle Angličanů Johna Huntera (1728—1793), Percivala Potta (1714—1788) a Benjamina Bella (1749—1806) se na vrcholných výkonech chirurgie oné doby podílejí hlavně chirurgové francouzští, navazující na dědictví Pierre Josepha Desaulta (1744—1795) a Francois Choparta (1743—1795). Nutně a nesporně muselo být hlavní náplní práce tehdejšího chirurga ošetřování traumat a v blízkosti Napoleonových bojišť se tudíž rozvíjela na obou stranách fronty chirurgická činnost, typická i pro vyspělost terapie příslušné mateřské země. Zatím co internista zde bojoval svůj zoufalý boj s epidemiemi infekčních chorob — tyfu, skvrnivky, dysenterie atd. — chirurg zachraňuje určité — ne právě veliké — procento raněných mladých mužů většinou za cenu těžkého zmrzačení.

Napoleonské války několikrát zasáhly na území naší země a jedna z největších jejich bitev se odehrála v centru Moravy. Zajímalo nás proto, jaká byla činnost vojenských lékařů a vojenských nemocnic v týlu bojujících armád, jak byly rozmístěny, jaká byla jejich kapacita a jaký byl obraz léčebné péče o nemocné a raněné. Překvapilo nás však, jak málo dokladů a materiálů se zachovalo přímo v místech bojů a lokalitách nemocnic. Musea sice pietně uchovávají některé chirurgické nástroje spolu s památkami všeobecně historického rázu, doklady o činnosti však většinou zmizely skoro úplně s odchodem té které armády.

O odborné úrovni práce tehdejších lékařů v poli nás do jisté míry informují zachované zprávy v medicinském písemnictví i některé dostupné archivalie. Víme, že v rakouské armádě platily ještě určité předpisy, tzv. „Reglement für die k. k. Feldchirurgen“ z roku 1788—89 a „Instruktion für die Professoren der k. k. chirurgischen Militär-Akademie“ z r. 1784 (1), shrnující však především směrnice organizačního charakteru. Při ošetřování střelných poranění byl chirurg rakouské armády povinen řídit se zásadami, určenými na svou dobu slavným zakladatelem vídeňského Josefa G. A. BRAMEILLOU (1728—1800), který na základě zkušeností ze sedmileté války popisuje různé typy střelných ran a považuje za nezbytné každou střelnou ránu rozšířit dvěma incizemi, aby byl umožněn odtok sekretu a bylo zabráněno horečnaté komplikaci. Zásadou je mu vždy udělat z nekrvácející rány krvácející. (2) Varuje před aplikací různých vodiček, ko-

řalky nebo olovnatých přípravků do rány, ale doporučuje „digestivní masť“. Hrozí potrestáním každému chirurgovi, který by se jeho směrnici neřídil.

Víme dnes, že medicínská situace v ruské armádě nebyla na počátku Napoleonských válek také nikterak příznivá (3). Uvažme, že teprve r. 1805 vychází anatomie P. A. ZAGORSKÉHO a teprve r. 1807 vydává J. F. BUŠ první učebnici chirurgie v ruském jazyce. Mezi válečnými chirurgy do té doby převládá konzervatismus E. O. MUCHINA, který dával na rány smolnou náplast a třenou kalafunu a raněným ordinoval každý 5. den silný uspávací prášek z opia a sanitru. Víme však, že neprováděl kruhové, ale lalokové amputace. Dále byly v ruské armádě rozšířeny zásady profesora chirurgie Ja. O. SAPOLOVIČE, který dával do rány březový troud, naplnil ránu měkkou cupaninou a zavázal ji všemi možnými dostupnými cáry tkanin. Když došlo k hnisání, doporučoval ránu omývat, pak přikládal změkčující masti, až tekla hustá, bílá hnis. Také v interní medicíně nebyla situace jiná, převládaly názory hipokratovců (M. Ja. Mudrov, S. F. Bolskij) a teprve během Napoleonských válek dochází ke změnám názorů. Roku 1805 je v Rusku oddělena vojenská medicína od civilní a až po bitvu u Slavkova v lednu 1806 po zjištění špatného stavu péče o raněné je ustanoven vojensko-medicínským inspektorem osobní chirurg carův J. WILLE. Účastník válek S. Ja. NAGUMOVICH pak vydává rukověť léčení střelných ran s požadavky odstranění cizích těles a komplexní léčby k urychlení hojení. U spalenin doporučuje pouštění žilou a chlazení srdce. U střelných ran nedává dávčí prostředky, ale projímadla a chininovou kúru. Po francouzském vzoru pak r. 1809 v raportu generálu Bagrationovi navrhuje G. J. JAVORSKIJ rozmístování nemocnic v bezprostřední blízkosti bojiště. Generálu Bagrationovi, který zemřel (1812) po zranění, které utrpěl v bitvě u Borodina, vděčila ruská armáda za zavedení na svou dobu zcela nových hygienických opatření (koupání vojáků, praní prádla, kontroly lazaretů atd.) i zlepšení stravy (4.) Ruští vojenští lékaři — účastníci napoleonských válek (L. E. Pikulin, Ja. J. Govorov, O. K. Kameneckij, lékař Kutuzovův V. P. Malachov, A. Vladimírskij, P. T. Kanelskij, S. Dobronravov, P. Puzin, J. E. Gruzinov, S. F. Chanov — lékař generála Tučkova, A. D. Protopopov, F. Cl. Kernik, K. O. Marcinskij (5) a j.) a hlavně epidemiologové a hygienici (I. Enegolm a F. D. Kalajdovič — autoři učebnic hygieny) se zasloužili o prevenci nakažlivých chorob mezi vojáky. Je pozoruhodné, že například D. S. SAMOJLOVIČ již zastává názor o exogenní teorii infekčních chorob, zatím co většina Francouzů setrvala při endogenní teorii „hnisání krve.“

Přece však je nesporné, že nejvyspělejší vojenské zdravotnictví měla v této době armáda francouzská. Na linii interní léčby měl ovšem nesporně vliv vládní lékař Paul Joseph BARTHEZ (1734—1806), zastánce vitalismu i Napoleonův osobní lékař Jean Nicolas de CORVISART (1755—1821), propagátor perkuse a překladatel Auenbruggerova díla *Inventum novum* do francouzštiny. Hlavní zásluhu na vybudování nejlépe fungující služby raněnému měl její zakladatel a šéfcirurg Napoleonův Jean Dominique LARREY (1766—1842). Jak musela tato služba fungovat nám ilustruje několik čísel: po bitvě u Borodina 7. září 1812 měla francouzská armáda ztráty 28.000 mužů a ruská armáda 40.000 mužů. Z toho asi čtvrtina zemřela, ale asi 20.000 raněných — z obou armád — bylo již během bitvy zachyceno, ošetřeno a odtransportováno francouzskou zdravotní službou (6). Larrey, který stanovil požadavek co nejvčasnějšího ošetření, zřídil pro uskutečnění tohoto požadavku tak zvané „létající ambulance“, pohyblivé lazarety s 340 muži personálu. Většina chirurgů armády pracovala v těchto létajících ambulancích. Lehce ranění byli jen obvázáni, těžce ranění hned operováni a pak odtransportováni — většinou bez převazu — do domovských lazaretů. Je překvapivé, že po amputacích v oblasti stehna měl Larrey 75—80 proc. vyléčených a po bitvě u Lützena přežilo 15 z 18 exartikulací v ramenním kloubu, provedených J. D. Larreyem. Tyto výsledky v době předseptické a bez anestezie, jsou do té doby neslýchané.

Larreyova operační technika byla tak brilantní a bleskově rychlá, že skutečně si ji dnes už dovedeme sotva představit. Je známo, že Larrey provedl po bitvě u Borodina za jeden den více než 200 amputací. Sám popisuje techniku amputace, jak se jí naučil na mrtvole. Končetinu držel pomocník a Larrey potřeboval pro lalokovou amputaci s ligaturami cév vždy nejvýše čtyři minuty! Larrey taky vypracoval metodu exartikulace kyčelního kloubu s vytvořením laloků a ligaturou velkých cév. Z počátku mu takto operovaní zmírali během transportu z Egypta a Ruska na břišní tyf. Teprve roku 1815 mohl demonstrovat v Paříži dva raněné operované takto na bojišti (29).

Víme, že Larrey použil i anestetizujícího účinku chladu. Morfium v jeho době nebylo užíváno (bylo vyrobeno poprvé Sertürnerem r. 1805) a s výjimkou u te-

Grande Armée Ambulance établie à Brno

Place de Brno

Mouvement des militaires de toute Armée, Français, Autrichiens et Russes entrant et sortant de l'ambulance, du 10. février 1806.

Entrée Sortie

N°	Entrée			Sortie			Total			Observations		
	Nom	Âge	État	Nom	Âge	État	Nom	Âge	État	Nom	Âge	État
1	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
2	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
3	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
4	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
5	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
6	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
7	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
8	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
9	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
10	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
11	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
12	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
13	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
14	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
15	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
16	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
17	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
18	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
19	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
20	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
21	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
22	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
23	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
24	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
25	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
26	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
27	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
28	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
29	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
30	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
31	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
32	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
33	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
34	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
35	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
36	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
37	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
38	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
39	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
40	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
41	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
42	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
43	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
44	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
45	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
46	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
47	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
48	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
49	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
50	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
51	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
52	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
53	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
54	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
55	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
56	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
57	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
58	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
59	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
60	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
61	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
62	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
63	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
64	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
65	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
66	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
67	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
68	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
69	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
70	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
71	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
72	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
73	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
74	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
75	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
76	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
77	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
78	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
79	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
80	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
81	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
82	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
83	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
84	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
85	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
86	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
87	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
88	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
89	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
90	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
91	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
92	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
93	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
94	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
95	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
96	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
97	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
98	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
99	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
100	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

Certifié véritable par le Commandant de cette Ambulance, le 10. février 1806.

Le Commandant

Žurnální hlášení francouzské vojenské nemocnice v Brně na biskupství o stavu dne 10. února 1806.

tanu nepoužíval Larrey ani opia. Larreyovy léčebné a operační metody, názory a nápady [např. první použití výživy sondou při poranění kořene jazyka u Murata, pozdějšího krále neapolského, zraněného u Abukiru] jsou předmětem biografických studií o osobě tohoto chirurga, kterého nazval Napoleon „nejpochtívějším mužem, kterého kdy poznal“. Zvláště však je třeba vyzdvihnout Larreyovu organizaci operačních kursů, jak je uskutečňoval i během tažení do Ruska, např. v květnu 1812 v Poznani a jeho organizaci transportu raněných, který dovedl prosadit se vši důrazností i proti odporu vojenských velitelů, kteří mu — ovšem někdy až po intervenci Napoleonově — museli přenechat k dispozici i mužstvo jako pomocníky pro létající ambulance.

Velikost Larreyova nesporně zastíňuje celou dlouhou řadu francouzských lé-

kařů a chirurgů této doby, kteří vedle něho mizí v anonymitě rutinních pracovníků, ale Larreyova osobnost a práce jako by symbolizovala vrcholné úsilí, kterého byl chirurg tehdejší doby schopen.

Víme, že se Larrey účastnil i bitvy u Slavkova dne 2. prosince 1805. Víme, že zde operoval desítky a stovky raněných a stejně tomu pak bylo r. 1809 po bitvě u Wagramu a Znojma. Bitva tří císařů u Slavkova je jedním z vrcholů lesku a moci Napoleonovy vlády a jedním z vrcholů jeho válečných úspěchů, které uvedly v následujících letech celou střední Evropu do mocenské sféry Francie (7). Stálo tu proti sobě na rakousko-ruské straně 80.000—90.000 mužů a na francouzské straně 65—70.000 mužů. Během jednodenní bitvy ztratili Rusové přes 12.000 mužů na mrtvých a raněných a 15.000 zajatých. Rakušané asi 6.000 a Francouzi měli 6—8.000 mrtvých a raněných. Dohromady tedy zde zůstalo asi 24—26.000 mrtvých a raněných — čímž se řadí bitva u Slavkova mezi nejkrvavější v napoleonských válkách.

Zatím co Napoleon obsadil Brno a okolí, tvořila zázemí rakousko-ruské armády severní část Moravy od olšanské pahorkatiny k Olomouci a odtud na sever. Zde byly také rozmístěny příslušné vojenské nemocnice. Máme archivní doklady (8), že v prosinci 1805 byly zřízeny a v první polovině r. 1806 udržovány vojenské nemocnice:

- č. 14. [později č. 20] ve **Valašském Meziříčí**, pak v Bystřici (v budově továrny na postroje, která pojmul 250 nemocných),
s filiálkami v **Dřevohosticích** (v zámku, který měl pojmout až 300 nemocných),
a v **Uherském Hradišti** (76 nemocných),
- č. 15. [později č. 13] v **Rokytnici** (v jezuitském zámku [obr. č. 1 na obálce] mělo být umístěno 400 mužů, stav byl 291 mužů),
s filiálkami v **Přestavlkách** (v zámku bylo místo pro 300 mužů, dne 10. III. 1806 stav 154),
a **Veselíčku** (v zámku [obr. č. 2 na obálce], který měl pojmout 200 nemocných s personálem, bylo dne 10. III. 1806 stav 135 mužů),
- č. 16 v **Odrách** (pro 300 nemocných),
s filiálkami ve **Fulneku** (ve 3 budovách „stísněno“ [10] místo plánovaných 250 celkem 266 nemocných),
Bílovcí
Kunvaldu
Potštátě (měl pojmout 180 nemocných, stav však dosáhl jen 135),
a **Nových Zámčích** nebo **Dvorcích** (25),
- č. 17 v **Opavě**,
s filiálkami v **Dobroslavicích** (pro 250 nemocných, stav 106),
Hrabyni (v zámku stav 204 nemocných [11]),
a **Životicích**,
- č. 19 v **Dlouhé Loučce** (obr. č. 5 na obálce),
s filiálkou v **Uničově**,
dále v **Olomouci** na Klášteře Hrádku (12),
v **Obrovicích**,
v **Příboře** (v klášteře, který měl pojmout 350 mužů (9) s průjmovými chorobami a tyfem [Nervenfieber]),
a v **Kartouzích** (25).

V březnu 1806 provádí na příkaz generálního komanda moravského v Brně kontrolu všech polních nemocnic (ředitelství bylo v Novém Jičíně) štábní polní lékař dr. Fischer, aby byly odstraněny nedostatky a ev. navrženy úpravy či přestěhování (13). Shledává většinou vše v pořádku, stav nemocných nižší, než

je plánovaná obložnost (s výjimkou Fulneku), mortalita už v této době — čtvrt roku po bitvě u Slavkova — není velká, i když se uvádí, že např. v Rokytnici ještě do poloviny února 1806 byla značně vysoká, hlavně u nemocných s dysenterii (14). Ve Veselíčku tato kontrola (14) zjišťuje v prostorném zámku místo pro 200 nemocných a t. č. stav 135 mužů. Nemocnice trpí nedostatkem vody, která se musí dovážet z místa čtvrt hodiny vzdáleného. Záchody jsou nevhodné (většina nemocných má průjemová onemocnění), postele jsou čisté, ale je nedostatek polštářů. Mortalita klesá. Dr. Fischer navrhuje, aby zde napříště byli umísťováni jen rekonvalescenti a aby byla zabráněna piaristická kolej v Lipníku, kde by bylo možno umístit 250 nemocných.

Z února 1806 se zachovala obsáhlá zpráva vyšetřovací komise, která provedla inspekci všech objektů v Olomouci, protože zde proběhla velká epidemie tyfu (15).

Ale ani ze strany francouzské nemáme — pokud se nám zachovaly — radostnější zprávy. Tak již koncem roku 1805 si stěžuje velitel nemocnice v Brně (16), že vojáci nemají dost prádla a prosí, aby bylo vypomoženo a dána aspoň jedna košile a jedny spodky pro každého muže.

Jak nám ukazuje zachovalé hlášení stavu z 10. února 1806 (17) bylo v nemocnici, umístěné na brněnském biskupství (obr. č. 1 v textu) toho dne 193 Francouzů a 25 Rusů (Rakušan žádný). Hlášení se svými rubrikami nápadně podobá dnešním způsobům denních raportů nemocnice. Z těchto čísel ovšem nevyčteme skutečnou situaci. Kontrola, provedená dne 29. března 1806 v brněnské vojenské nemocnici zachycuje otřesná fakta. Nemocnice je uprostřed města a pracuje v ní jen jeden chirurg. O nemocných — uváděných číselně přesně — nejsou vedena ani jména, tím méně je veden záznam o léčení. V místnostech se nevětrá, protože není dříví k topení. Všude je plno hmyzu a špíny, zdi jsou zašpiněny výkaly, nemocní leží na shnilé slámě nebo seně, často ve stolicích. Mezi nemocnými leží umírající a dlouho i mrtví. Pohřbívání je nedůstojné, provádějí je vězňové ze Špilberka a ani duchovní se nezavolá častěji než jednou za měsíc.

O něco málo lepší se zdá být stav roku 1809, kdy se znovu boje přiblížily naší zemi a po bitvě u Wagramu (5.—6. července 1809) a u Znojma se dostaly části napoleonské armády opět na území Moravy. Dne 13. července vtáhlo francouzské vojsko do Brna. Rakouské generální komando, sídlící ve Šternberku (18) už vydalo 5. června 1809 rámcová nařízení zřídit 6 velkých nemocnic (2 pro 1000, 2 pro 800 a 2 pro 600 nemocných), ale ve dnech od 29. července do 3. srpna 1809 přibývalo do Olomouce 1710 nemocných a stav v olomoucké polní nemocnici č. 49 (Kláster Hradisko) činil 3441 nemocných, což vedlo k obavám z epidemií „špitální horečky“ a plukovní lékař dr. Sekauschek ve svém přípisu (18) poukazuje na smutný obraz přeplnění baráků olomoucké nemocnice (zřejmě byly vedle zděné budovy kláštera Hradiska zřízeny ještě baráky) a prosí o získání dalších místností v okolních zámcích.

Nedostatek lékařů měl být kompenzován studenty chirurgie (např. z medicinsko-chirurgického učiliště v Olomouci), na něž byla adresována „energická výzva“ (27), aby vstoupili do vojska jako felčáři. Později olomoucký profesor chirurgie Dominik Waidele převzal s 18 studenty velké oddělení hlavní polní nemocnice (28).

Uvádí se nyní, že zámek Veselíčko by mohl pojmout 400 nemocných, zámek Přestavlky 150, zámek Dlouhá Loučka pojme 600 hlav, zámek v Žerotíně 160—200 nemocných, v případě potřeby se může umístit ve Velkých Losínách 600—700 nemocných, v Šumperku, který je t. č. obsazen vojskem jinak by mohlo být 300 až 400 nemocných, v Litovli (uprostřed města) by bylo možno umístit 120 mužů. Jevíčko se jeví jako nevhodné pro zřízení nemocnice. Znovu je zřízena nemocnice v Obrovicích (19), v Holešově a Uherském Hradišti (18). Podle zprávy štábního polního lékaře dr. Hoedela (18) je 4. října 1809 opět zřízena nemocnice v Opavě pro 1000 nemocných. V Těšíně je zřízena nemocnice č. 52 pro 800 mužů,

dne 1. října však činí stav 927 nemocných. Pro ně bylo plánováno 37 lékařů a 140 ošetřovatelů. Skutečný stav byl 30 lékařů a 117 ošetřovatelů.

Z 16. prosince 1809 máme už podrobný záznam číselného stavu v polních nemocnicích [20]. K tomuto dni bylo v polních nemocnicích na Moravě 6394 nemocných a raněných a ve Slezsku 1863. V Čechách bylo v té době 7241 nemocných a raněných. Dohromady bylo tedy v našich zemích k tomuto dni 15.498 nemocných a raněných v polních nemocnicích.

Z toho připadalo na:

	nemocných	lékařů	ošetřovatelů
Brno	1277	37	90
Olomouc s filiálkami			
Rokytnice			
Veselíčko			
Potštát			
Odry	1524	18	259
Uherské Hradiště s filiálkami	1176	10	103
Holešov s filiálkami	1223	9	32
Dlouhá Loučka s filiálkami			
Žerotín			
Mírov	702	12	19
Litultovice	202	16	31
Jihlava	290	2	8
Opava	840	11	23
Těšín	1023	40	152

Na Moravě a ve Slezsku ošetřovalo tedy 8257 nemocných celkem 155 lékařů a 717 ošetřovatelů.

Ze záznamu z 16. června 1809 [21] už se dovídáme i o nespokojenosti s platovými poměry u lékařů těchto nemocnic. Konečně je rozhodnuto, že i lékaři olomoucké nemocnice v Klášteře Hradisku dostanou „výjimečně“ týž příplatek 10 zlatých, jako lékaři v poli.

Třetí etapa činnosti vojenských nemocnic za napoleonských válek na Moravě spadá do roku 1813, do roku slavné bitvy národů u Lipska (16.—18. října 1813), kdy část Napoleonovy armády pronikla i do severních Čech. Rakouská armáda v této době měla už své polní nemocnice, nový sanitní řád, „*Sanitätsordnung für die Feldspitälner*“ [22]. Rychle se zřizují polní nemocnice v dosavadních objektech a hledají se další [23]. Z této doby jsou zachovány i inventáře, nařízení a účty o nákupech, popisy lokalit, seznamy personálu, oběžníky o pomocných pracích a nádenících, o stravování a zásobování, o stycích s civilními lékaři atd. Ze dne 2. prosince 1813 máme zachovaný záznam o stavu nemocných [24]. Toho dne bylo v moravských polních nemocnicích celkem 12.896 nemocných a raněných. Jednotlivé nemocnice se podílely různě, například:

Klášteř Hradisko v Olomouci	900
Veselíčko	200
Rokytnice	380
Přestavky	250
Přerov	120
Odry	261
Holešov	191
další malá nemocnice (Konice) ? [25]	94
a jinde	335

Pod velitelství v Olomouci tedy spadalo 2731 poraněných a nemocných.
Pod další velitelství spadalo i více raněných:

Obrovce	3514
Jevíčko	1028
Jihlava	2808
Jaroměřice	1362
Znojmo	1453

V domnění, že najdeme některé zachytne body o léčebné činnosti těchto nemocnic, prohledali jsme úmrtní matriky z let 1805—1814 některých obcí, v nichž polní nemocnice byly (26). Nepodařilo se nám však najít žádné zápisy o úmrtích vojáků. V archívech některých panství se nám však dostaly do rukou fragmentární záznamy o styku hospodářské správy panství s vedením nemocnic. Záznamy jsou potud zajímavé, že někdy odhalují i skutečnost, která je v rozporu se služebním hlášením.

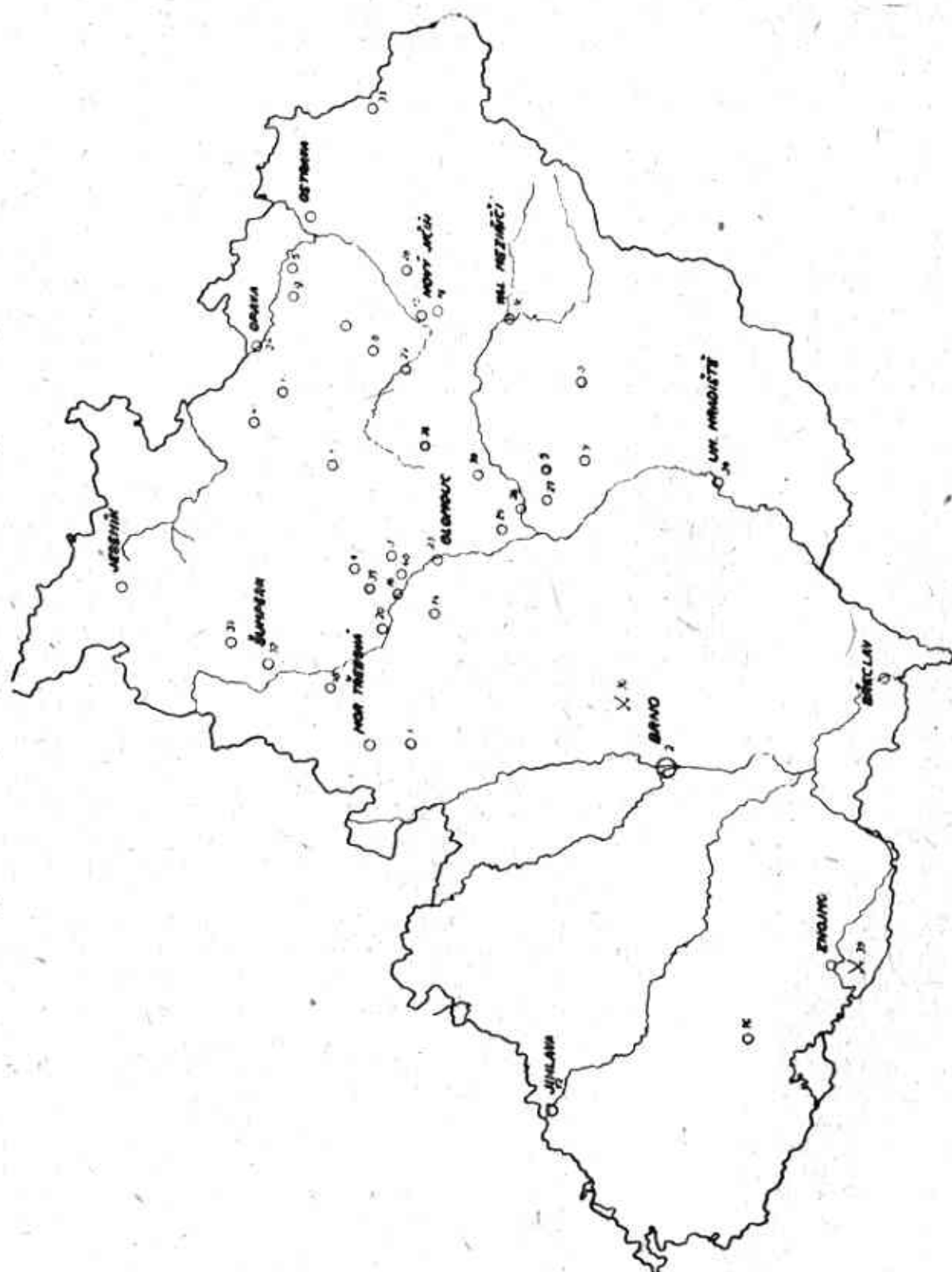
Dovolujeme si proto poukázat na některé podrobnosti z existence polního špitálu číslo 15 ve Veselíčku, jak jsme je našli v archívu tohoto panství (26). Dne 31. prosince 1805 zde došel přípis krajského hejtmana z Hranic, kterým byla zřízena ve veselíčském zámku polní nemocnice „k blahu lidstva“, se zdůvodněním, že umístění nemocných a raněných vojáků v jedné budově je lepší než jejich rozmístění po obci, jak se to dělo dřív. Prakticky současně došel první transport nemocných (Rusů a Rakušanů) od Slavkova. Důstojníci byli údajně umístěni v prvním poschodí, obyčejní vojáci v přízemí a vedlejších místnostech. Velitel nemocnice povolal ranhojiče z Lipníka a vydal údajně svolání do sousedních obcí, aby se ženy a dívky přihlásily k obsluze raněných a nemocných (30). Rodinám, z nichž někdo opatroval nemocné vojáky, byly zastaveny roboty. Pak se setkáváme s řadou záznamů hospodářského rázu, ale ilustrujících provoz nemocnice. Panství muselo dodávat slámu pro slamníky, dříví k topení a poskytovat koně k příprěžím při transportech raněných. Tak pro transport 100 nemocných muselo být zapůjčeno 60 příprěží a vozů. Není tedy divu, že obec Veselíčko opětovně prosí, aby povinnosti vůči nemocnici byly rozděleny stejnoměrně i na jiné obce a město Lipník, protože obec Veselíčko živila nejen špitál, ale nad to ještě jeden pluk vojska a rekonvalescenty.

Podle vojenských záznamů byla nemocnice ve veselíčském zámku (obr. č. 2 na obálce) určena pro 200 nemocných. Podle archívního záznamu panství, které poskytovalo povozy a naturálie, došel 6. srpna 1809 transport 500 mužů, kteří byli v zámku umístěni (budova dnes slouží jako dětský internát pro 90 dětí).

Opětovně nalézáme záznamy, požadující slamníky a polštáře, nekonečné jsou dohady o tom, kdo bude čistit žumpy, zda ošetřovatelé či sedláci, kteří by obsáh rozvezli a rozprostřeli na polích. Za vyvezení žumpy se pak muselo zaplatit 100 zlatých. Civilní ošetřovatelé byli také přidělováni z poddaných panství. Tak nacházíme 18. prosince 1813 záznam, že zemřel ošetřovatel Jan Dvořáček (není známo, na co) a panství, z něhož pocházel, má poslat jiného poddaného — silného a spolehlivého. Koncem roku 1813 při vizitaci je obviňován šéflékař Eberle z nepořádků v nemocnici, je však poukazováno na nedostatek lidí, protože nikdo nechce v nemocnici pracovat, hlavně nikdo nechce mýt podlahu ze strachu před nákazou. Podlahy se proto jen sypaly pilinami a zametaly. Převážnou část nemocných tvořili dyzenterici.

Styk obyvatelstva s osazenstvem nemocnice se často odráží ve stížnostech. Tak už 30. ledna 1810 si stěžuje panství veliteli špitálu na rvačky, které svádějí příslušníci nemocnice — furýr, kaprál, kuchaři i ošetřovatelé — v obecní hospodě. Ještě 20. února 1814 se šéflékař Mucha, podlékař Schmidt a kurát Franz poprali při muzice. (Protokol uvádí, že jmenovaní zbilí do krve poddané, Mucha pěstí,

Zaznamenané lokality bitev a vojenských nemocnic za napoleonských válek na Moravě.

- 1 — Blatná (filialní nemocnice). 2 — Brno (nemocnice). 3 — Bystřice pod Hostýnem (filialní nemocnice). 4 — Dlouhá Loučka (nemocnice asi s 600 lůžky). 5 — Dobruška (filialní nemocnice, asi 100—250 lůžek). 6 — Dřevohostice (fil. nemocnice, asi 300 lůžek). 7 — Dvorce (snad nemocnice, neurčité). 8 — Fulnek (fil. nemocnice, 250—266 lůžek). 9 — Hrabyně (fil. nemocnice 204 lůžek). 10 — Jaroměřice (nemocnice, 1362 lůžek). 11 — Jevíčko (plánovaná nemocnice, pak nemocnice s 1028 lůžky). 12 — Jihlava (nemoc-

nice, 2808 lůžek). 13 — Kartouzy (neurčitá lokalizace nemocnice). 14 — Konice (snad nemocnice, neurčité). 15 — Kunvald (fil. nemocnice). 16 — Litovel (plánovaná nemocnice, 120 lůžek). 17 — Litultovice (nemocnice, 202 lůžek). 18 — Mírov (nemocnice, 700 lůžek). 19 — Nový Jičín (ředitelství polních nemocnic). 20. Nové Zámky (neurčité, snad nemocnice). 21. — Obrovice (nemocnice). 22 — Odry (nemocnice, 300 lůžek). 23 — Olomouc (nemocnice, 900 a více lůžek). 24 — Opava (nemocnice, 840 lůžek). 25 — Potštát (fil. nemocnice, 180 lůžek). 26 — Přerov (nemocnice, 120 lůžek). 27 — Přestavky u Přerova (fil. nemocnice, 300 lůžek). 28 — Příbor (nemocnice, 350 lůžek). 29 — Rokytnice u Přerova (nemocnice, 400 lůžek). 30 — Slavkov (bitva 1805). 31 — Sternberk (velitelství). 32 — Šumperk (plánovaná nemocnice, 300—400 lůžek). 33 — Těšín (nemocnice, 800—1023 lůžek). 34 — Uherské Hradiště (nemocnice, 76 lůžek). 35 — Uničov (fil. nemocnice). 36. — Valašské Meziříčí (nemocnice, 250 lůžek). 37 — Velké Losiny (plánovaná nemocnice, 600—700 lůžek). 38 — Veselíčko (fil. nemocnice, 200—500 lůžek). 39 — Znojmo (bitva, 1809, nemocnice, 1453 lůžek). 40 — Žerotín plánovaná nemocnice, 180—200 lůžek). 41 — Životice u Opavy (fil. nemocnice).

Mapu nakreslil: M. Opravil.

Schmidt nožem, kurát chytil jednoho poddaného a vynesl ho ze dveří — jak potvrzuje přítomný postilion Kubalek). Událost jistě byla pravdivá a závažnějšího rázu, proto šéflékař Mucha byl za trest přeložen do Rokytnice. Dřívější šéflékař Eberle byl zřejmě před tím odkomandován, protože z 20. ledna 1814 se mu vyplácely diety. Morálka a kázeň zřejmě byla už uvolněna, jak u vojáků, tak u civilního personálu. Tak například 31. ledna 1814 uprchli dva ošetřovatelé a je žádán okresní úřad v Lipníku, aby byli chyceni, nebo aby byli posláni jiní, či zaplacení 3 zlaté na hlavu.

Ediktem z 30. dubna 1814, podepsaným majorem Buolem z Olomouce, velitelem nemocnice v Klášteře Hradisko, byla nemocnice ve Veselíčku zrušena. Nemocní byli převezeni do Rokytnice (obr. čís. 1, na obálce). Budova je znovu předávána správci panství a jsou zjišťovány škody. Stěny a podlahy 27 pokojů a chodeb i schodišť jsou prosáklé výkaly dysenteriků. Ze záznamu je patrné, že řemeslníci (zedník Alois Waltr z Lipníku, hrnčíř a kamnář Vojtěch Růžička) účtují za opravy zdí, podlah, dřevěných obložen, tapet, dveří, včetně zámečnických prací a 12 kamen. Vrchnost uvádí, že se spokojí s paušální částkou 5000 zlatých jako odškodnění. Není to částka nijak přemrštěná, protože 25. května 1810 stály opravy zámku po zrušení nemocnice 6372 zlatých, kterou krajský lékař dr. Josef Kupka po dlouhém jednání 15. listopadu 1811 upravil na 6015 zlatých odškodnění a takto schválil.

Inventář nemocnice je znečištěný a je tudíž z největší části spálen. Dne 5. listopadu 1814 potvrzuje krajský lékař Karel Nesrsta a „Amtmann“ Antonín Klíma, že je spáleno ze 101 kavalců 103 dlouhých a 130 krátkých prken, 12 podhlavníků, 12 židlí pro defekaci, 16 kbelů pro stolici, 3 škopky, 1 vana a 2 vozíky pro mrtvé. Zbylo 200 dlouhých a 72 krátkých prken, 190 podhlavníků, 197 záhlavních tabulek, 11 lavic, 13 stolů, 8 židlí, 15 konví na vodu, 16 škopků, 4 lucerny atd. Inventář byl tedy spálen nebo zbyl a byl odvezen.

Na kopci nad obcí zbylo místo hromadných hrobů. Na kraji lesa dnes stojí opuštěný pomník, připomínající toto místo. Dodnes se mezi lidem vypráví historka o jednom z pohřbených, který byl večer hozen do jámy jen zdánlivě mrtvý a polit vápnem. Na zahrabání nebyl čas. V noci se zdánlivě mrtvý údajně probral, utekl do jedné z nejbližších vsí, kde jej lidé přijali, oblékli a ukryli. Voják se tu prý pak usadil a žil tu až do vysokého stáří.

Pomník zde postavený roku 1905 (obr. čís. 3, na obálce) má na přední straně stručný nápis: „Statečným vojnům rakouským a ruským na zdejším zámku za

válečných let 1805, 1809 a 1812 zesnulým, poslední tuto odpočinek dopřán.“ A pod tím azbukou: „Mir ich prachu“ (obr. čís. 4, na obálce) (31).

Je to jedna z mála zachovaných památek na raněné a nemocné rakouské a ruské vojáky napoleonských válek. Je skoro zapomenuta, stejně jako podobný pomník (postavený roku 1896) nad hromadnými hroby ruských vojáků blízko vesnice Dlouhá Loučka u Uničova (obr. čís. 5, na obálce). Zde ve zpustlém remízku stojí mramorový ruský kříž (obr. čís. 6, na obálce) s nápisem starou azbukou: „Vječna pamjat ruskimj vojnjamj umerščim v 1805-6 gg vj Langendorfe i zdes pogrebenimj.“ Na podstavci je citát z evangelia svatého Ivana (obr. čís. 7, na obálce).

Oba pomníky přečkaly leta, přečkaly i obě světové války a třebaže číselné zdravotnické záznamnictví oné doby nebylo méně přesné než dnešní (obr. čís. 1, v textu), přece už dnes sotva zjistíme i jen přibližný počet ošetřených, operovaných a zemřelých v jednotlivých nemocnicích a nikdy (32) se už asi nedovíme, kolik mrtvých našlo místo posledního odpočinku ve zmíněných hromadných hrobech.

Nechť aspoň u příležitosti 160. výročí bitvy u Slavkova je připomenuta jejich marná oběť, tragická, ale zbytečná, jako většina válečných smrtí, viděných s odstupem věků.

Souhrn

Napoleonské války zasáhly několikrát na území naší země a jedna z největších a nejkrvavějších jejich bitev se odehrála v centru Moravy u Slavkova. O činnosti tehdejších vojenských nemocnic víme v podstatě z literatury jen to, co charakterizuje vojenskou medicínu v Rakousku, Rusku a Francii na přelomu 18. a 19. století. Bezpochyby byla francouzská válečná chirurgie, představovaná především postavou J. D. Larreye, na nejvyšším tehdy myslitelném stupni a dosáhla významných úspěchů jak po stránce organizační, tak i léčebné. Dochované doklady o stavu francouzské nemocnice v Brně svědčí sice o dokonalé číselné agendě, ale jinak zde byly poměry po stránce hygienické, chirurgické i lidské zcela neutešené. Roku 1805 byly v zázemí rakousko-ruském zřízeny nemocnice s centry ve Valašském Meziříčí, Rokytnici, Odrách, Opavě, Dlouhé Loučce, Olomouci, Obrovicích, Příboře, Uherském Hradišti a Kartouzích. Roku 1809 přibýly i nemocnice v Holešově, Litultovicích, Těšíně a jinde. Dne 16. prosince 1809 bylo hospitalizováno v polních nemocnicích na Moravě a Slezsku 8257 nemocných a raněných. Staralo se o ně 155 lékařů a 717 ošetřovatelů. Zdravotní poměry v nemocnicích roku 1813 po bitvě národů u Lipska se o něco zlepšily. Tehdáž bylo v moravských polních nemocnicích 12.896 nemocných a raněných. O činnosti nemocnic se zachovalo na místě jen málo dokladů v archivech jednotlivých panství. Několik podrobností z archivů panství Veselíčko u Přerova ilustruje poměry a pracovní podmínky polní nemocnice ve zdejším zámku, který dnes slouží jako internát pro 90 dětí a tehdáž musel pojmut až 500 dysenteriků, ač neměl dostatek vody a tato musela být dovážena. Mnoho potíží hygienického rázu působila sanitární zařízení. Místa hromadných hrobů u Veselíčka a Dlouhé Loučky jsou dodnes zachována a označena pomníky s nápisy v české a ruské řeči.

Poznámky a prameny

1. Obojí vydáno ve Vídni, tč. knihovna Vojenského historického ústavu (dále jen VHÚ), Praha.
2. BRAMBILLA A.: Allgemeine Grundsätze die Behandlung der Schusswunden betreffend, VHÚ Praha, číslo 37/85, 1788.
3. SKOROCHODOV L. Ja.: Sov. zdravoochranenije 21/9:67—70, 1962.

4. SELIVANOV V. J., BOGJAVLENSKIJ N. A.: Sov. zdravotní péče 21/9:71—73, 1962.
5. MIRIN V. J.: Sov. zdravotní péče 21/9:73—75, 1962.
6. SCHARIZER E.: Münch. Med. Wschr. 104/2:88—90, 1962.
7. ŠVANKMAJER M., KLÁŠTERSKÝ M., SVATOŇ S., MUDRA M.: Bitva u Slavkova, KNV Brno 1958.

8. VHÚ Praha 1806, R 1/20, 450 a R 1/20, 167.

9. Tamtéž 1806 R 1/20, 149.

10. Tamtéž 1806 R 1/20, 145.

11. Tamtéž 1806 R 1/20, 141.

12. Tamtéž 1806 R 1/20, 456.

13. Tamtéž 1806 R 1/20, 190.

14. Tamtéž 1806 R 1/02, 169.

15. Tamtéž 1806 R 1/20, 168.

17. Tamtéž 1806 R 1/20, 232.

16. Tamtéž 1805 R 5, 195.

18. Tamtéž 1809 R 8, 19.

19. Tamtéž 1809 R 5, 99.

20. Tamtéž 1810 R 1, 286.

21. Tamtéž 1809 R 5, 162.

22. Tamtéž 1813 R 12, 36.

23. Tamtéž 1813 R 8, 285.

24. Tamtéž 1813 R 8, 103.

25. Záznam v originále nečitelný.

26. Státní archiv v Opavě.

27. Arch. theol. fak. sv. 16, fol. 4 (Státní archiv Olomouc).

28. REMEŠ M., Čas. V. M. S. O. 49:53, 1936.

29. Rychlé operování bylo nejen nutností v době před zavedením anestezie, ale i známou vyspělostí chirurgovy. Skotský chirurg James Syme (1799—1870) provedl amputaci ve stěně přesně za jednu minutu. (SCHARIZER E.: Die Entwicklung der modernen Unfallchirurgie, Springer, Berlin 1964.)

30. Pobyt raněných Rusů ve Veselíčku byl i literárně zpracován v povídce „Láska“ v knize C. KRAMOLISE: Dva dějepisné čtyřlístky. Vydal 1947 nakladatel R. Promberger v Olomouci.

31. Na zadní straně je nápis: „Za panování a milostivého přispění Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I.“ O něco níže pak: „Zbudován spolkem vojenských vysloužilců okolí Prosenického a přispěním vysokorodého hraběte Aloisa Podstatzkého-Lichtensteina, cís. ruského ministerstva války, okolních obcí, spolků, korporací a dohodinců v. l. P. 1905.“

32. Tato práce si nečiní nárok na úplnost. Neměl jsem možnost prostudovat celou řadu archivů u nás (například v Brně), tím méně v Moskvě a ve Vídni. Snad další studium poskytne povolanějším bohatší materiály. Účel této spíše vzpomínkové statí by byl bohatě splněn, kdyby dal k takovému dalšímu zájmu podnět.

V knize K. ŽURKA „Lipník nad Bečvou, město a okres“, vydané r. 1933 je v kapitole o Veselíčku na str. 228 uvedeno, že „na vojenském hřbitově odpočívá dle záznamů na 700 vojáků“. Číslo je věrohodné, není však uvedeno z jakých záznamů je čerpáno. Věřitelnější jsou však údaje o tom, že z civilního obyvatelstva zemřelo „na horečku“, zřejmě na základě infekcí, přenesených od vojáků r. 1806 celkem 29 osob. Také J. BAĐURA, farář v Oseku nedaleko Veselíčka ve „Vlastivědě Moravské, Jičínský kraj, Lipenský okres“, vydané Musejním spolkem v Brně r. 1919 uvádí na str. 367, že r. 1805 vypukla „horečka“ a za 5 měsíců si vyžádala ve Veselíčku a Oseku 82 lidských životů. Tamtéž na str. 380 se uvádí, že i ve vsi Výkleky nedaleko Veselíčka na trati „na Močidlech“ byli pochováni vojáci z napoleonských válek a na památku tam byla postavena Boží muka. Dle sdělení tršického kronikáře A. T a n d l a snad i na bývalém hřbitově u sv. Kunhuty blízko Tršic bylo pohřbeno r. 1805 několik ruských vojáků.

Zaměstnancům Vojenského historického archivu v Praze, zvláště náčelníkovi pplk. Fejlkovi a jeho spolupracovníkům jsem zavázán díky za ochotnou pomoc při vyhledávání materiálů, stejně jako pracovníkům Státního archivu v Olomouci.

Zum Bild der Militärspitäler und ihrer Tätigkeit während der napoleonischen Kriege in Mähren.

(Zum 160. Jahrestag der Schlacht bei Austerlitz.)

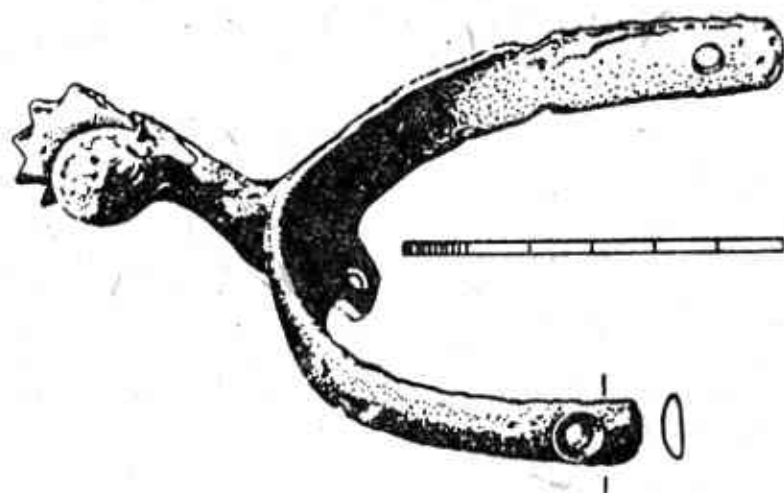
Zusammenfassung

Die napoleonischen Kriege drangen einige Male auf den Boden unseres Landes vor und eine ihrer grössten und blutigsten Schlachten spielte sich im Zentrum Mährens bei Austerlitz (Slavkov) ab. Von der Tätigkeit der damaligen Militärspitäler wissen wir aus dem Schrifttum nur grundsätzlich so viel, dass für sie der Stand der damaligen Militärmedizin in Österreich, Russland und Frankreich typisch war. Zweifellos war die französische Militärchirurgie, symbolisiert und vertreten durch die Gestalt von J. D. Larrey, den Leibarzten Napoleons, auf dem zu jener Zeit höchsten denkbaren Stand und erreichte beachtenswerte Erfolge wie auf organisatorischem als auch therapeutischem Gebiet. Die überlieferten Tatsachen von dem französischen Militärspital in Brünn (Brno) weisen wohl darauf hin, dass die zahlenmässige Erfassung der Kranken und Verwundeten genau und vollkommen war, ansonsten waren aber die Zustände in hygienischer, chirurgischer und menschlicher Hinsicht ganz unerfreulich. Im Jahre 1805 wurden im österreichisch-russischem Hinterland Militärspitäler in Wallachisch Meseritsch (Valašské Meziříčí), Rokytnitz (Rokytnice), Odern (Odry), Troppau (Opava), Langendorf (Dlouhá Loučka), Olmütz (Olomouc), Obrowitz (Obrovce), Freyberg (Příbor), Ungarisch Hradisch (Uherské Hradiště) und Karthaus (Kartouzy) eröffnet. Im Jahre 1809 kamen noch Spitäler in Holleschau (Holešov), Litultowitz (Litultovice), Tetschen (Těšín) u. a. dazu. Am 16. Dezember 1809 waren in den Feldspitälern in Mähren und Schlesien 8257 Kranke und Verwundete untergebracht. Sie wurden von 155 Ärzten und 717 Pflegern betreut. Die sanitären Verhältnisse waren in den Feldspitälern im Jahre 1813 nach der Völkerschlacht bei Leipzig etwas besser als in den vorhergehenden Jahren. Im Jahre 1813 waren in den mährischen Feldspitälern 12896 Kranke und Verwundete. Von der Tätigkeit der Spitäler blieben an Ort und Stelle nur sehr wenig Dokumente und Materialien erhalten. Einige Einzelheiten aus den Archiven der Herrschaft Wesselschko bei Prerau (Veselíčko u Přerova) illustrieren die Verhältnisse und Arbeitsbedingungen des Feldspitals in dem dortigen Schloss, in dem heute ein Internat für 90 Kinder untergebracht ist und das damals bis zu 500 Dysenteriker aufnehmen musste, obwohl das Haus nicht genügend Wasser hatte und dieses auf Wagen zugeführt werden musste. Viel Schwierigkeiten in hygienischer Sicht bildeten die sanitären Einrichtungen. Die Stellen der Massengräber bei Wesselschko (Veselíčko) und Langendorf (Dlouhá Loučka) sind noch heute erhalten und tragen Denkmäler mit Aufschriften in tschechischer und russischer Sprache.

Václav Burian:

K SQUPIŠU PAMÁTEK Z BITVY U SLAVKOVA ROKU 1805

Sto dvacet čtverečních kilometrů, na nichž se rozprostírá ohnisko slavkovského bojiště i další okolní krajina, bude dlouho nalezištěm památek na jednu z nejznámějších novodobých světových bitev.¹ Na tehdejší dobu obrovské množství válečného materiálu, spolu s tělesnými pozůstatky padlých bojovníků kryje půda Slavkovska, která jen občas vydává jednotlivé doklady, jichž ovšem během 160 roků velké množství nenávratně zmizelo ve starém železe a četné pohřby zůstaly antropologicky nevyužity. Do čtyřicátých let mělo bojiště svého „genia loci“ v osobě ředitele Aloise Procházky (1875—1940), který množství dosažitelných památek svědomitě sesbíral a vypublikoval.² Celostátní i zahraniční význam slavkovského bojiště, který se již od první světové války projevuje četnými návštěvami, by si tuším zaslouhoval stále hlubší péče, která se již projevila významným způsobem tím, že o muzeum při Mohyle míru na prateckém kopci pečuje po odborné stránce Vojenský historický ústav, jenž tím nahrazuje stálého pracovníka, který by měl soustavně sledovat region bojiště v rámci sítě specializovaných

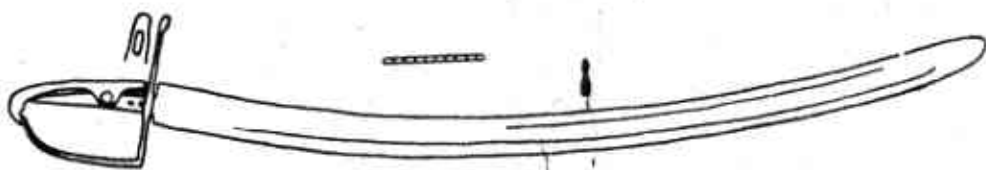
Obr. 1. Jezdecká ostruha z Kroužku (bojiště u Slavková 1805). Kresba V. Burian.

muzei. Zájmy turistického ruchu vyžadují, aby objekty v terénu, poznamenané událostmi kolem bitvy, byly označeny orientačními nápisy.

Bezprostřední památkové ochrany by z terénních památek například zasluhovaly stopy střelen francouzského dělostřelectva na východní ohradní zdi bažantnice v Sokolnicích proti prateckému vrchu.³ Severně od I. střední brány ve směru od Kobylnic byl ve zdivu vybourán při zemi otvor 90 cm široký a 80 cm vysoký, v omítce jeho cihelné zadržky bylo vyryto dnes sotva znatelné datování 1805. Ve vzdálenosti 540 cm odtud jsou stopy druhé střelny 80 x 80 cm. Otvor je rovněž zazděn cihlami, omítnut a obdobně označen rokem bitvy, pod letopočtem je vyryt křížek. Stopy dalších otvorů severním směrem odtud zanikly destrukcí zdiva po povodni v nedávné době. Málo znatelné stopy ve zdivu zasluhují vhodnějšího označení a dokumentace, aby tak byla uchována jedna z mála upomínek na bojové akce přímo v terénu.

Soupis projektilů z palných zbraní je možno rozmnožit záznamem z inventáře bývalého městského historického muzea v Olomouci,⁴ které v roce 1882 získalo od nejmenovaného nadporučíka dvě střepiny malé bomby⁵ a 16-lotovou železnou kouli,⁶ vykopané na slavkovském bojišti. Také v pražském Vojenském historickém muzeu je uloženo ze slavkovského bojiště 6 koulí různé ráže.⁷ V upomínku na slavkovskou bitvu byla zazděna nad vjezdem domu čp. 31 v Rousínově dělová koule. V Kroužku v trati Vinohrady spolu s jezdeckou ostruhou byla nalezena dnes ztracená střepina granátu. Časovou provenienci nelze vyloučit u dvou nálezů z Podbřežic; je to polovina dělové koule o průměru 9 cm, objevená ve sběru kovů za druhé světové války, a koule nalezená v základech chléva v čp. 11 (o průměru 9,5 cm).

Na periférii bojiště v katastru obce Kroužek v trati Vinohrady byla podle sdělení Jana Reicha nalezena jezdecká ostruha (obr. 1). Je to exemplář analogický ostatním nálezům tohoto druhu z bojiště: Oblouček segmentového profilu má

Obr. 2. Jezdecká šavle z Habrovan (bojiště u Slavkova 1805). Kresba V. Burian.

na koncích otvory k upevnění hřebem k podpatku, třetí otvor je na výstupku pod trnem. Krátký trn je zakončen volutovým diskem, v jeho rozštěpu je na osce osmizubé kolečko.

Ruská pistole, pocházející ze sběrů archeologa Vavřína Travěnce v Lulči, je uložena v okresním muzeu ve Vyškově.⁸

Jezdecká šavle se dochovala v Habrovanech čp. 44 (obr. 2).⁹ Je dlouhá 96,5 cm, zahnutá čepel má maximální šířku 8 cm, je oboustranně široce vyžlabena, nahoře přechází v trn se zbytkem dřevěné střenky, kování hřbetu jílce vybíhá na bocích v laloky, kterými prochází rozklepaný nýt, oblouček je dole zalomen v rovnou přičku, která se uprostřed rozšiřuje, konec je zesílen a prolomen protáhlou šterbinou. Další šavle s nápisy „Mon Dieu! Mon Roi...” byla nalezena ve francouzském hrobě v domě pana Novotného v Dědicích.¹⁰ Část jílce šavle, upravený jako těžítka, je ve vojenském historickém muzeu.

Al. PROCHÁZKOVI v jeho soupisech unikly dvě ruské granátnické čáky, které se uchovaly ve vyškovském městském archivu a později přešly do muzejních sbírek.¹¹ Obě čáky byly vystaveny roku 1931 na Napoleonské výstavě ve Slavkově u Brna.¹² Obě mají vpředu vysoké čelo, kryté mosazným plechem s vytlačeným reliéfem carského znaku s nápisem БОГ С НАМИ, temeno čáky sestupuje od vysokého oblouku čela k zátylí a je ze šedivé látky, vroubené kalouny. Na bocích a vzadu jsou reliéfní hořící bomby, taktéž z mosazného plechu.

Zajímavými dokumenty jsou rovněž ruské ikony. Zde možno uvést další dva exempláře pravoslavného křížku, jehož analogie publikoval Alois PROCHÁZKA z Kojátek, Blažovic a z blíže neznámého naleziště:¹³ je to exemplář, uchovaný v soukromém vlastnictví a pátý ve Vojenském historickém muzeu v Praze.¹⁴ Tento pražský fond má ještě další skládací třídičnou ikonu, jejíž pravé křídlo chybí.¹⁵ Také ve vojenském oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci¹⁶ je uložena kompletní křížová ikona (obr. 8, na obálce). Je to exemplář 9,8 x 4,6 cm, na kůlu je položeno břevno, nepatrnými výstupky jsou naznačena obě další břevna pravoslavného kříže. Kůl přechází nahoře ve zploštělý závěs, ozdobený reliéfem Kristovy hlavy s nezřetelným nápisem. Dosti nejasné jsou i další biblické výjevy s nápisy, seřazené v horizontálním sledu: Kristovo narození (рождество), Vjezd do Jeruzaléma (ходъспус), Ukřižování (распятие), Zmrtvýchvstání (воскресе), Nanebevstoupení (вознесени), Smrt Panny Marie (оуспение).

Podle sdělení Aloise Matouška byly v hrobech francouzských vojáků, pohřbených u kaple ve Slavkově, francouzské mince. Patrně z podobného prostředí jsou rakouské ražby a medailon, uložené ve Vojenském historickém muzeu v Praze,¹⁷ spolu s pečetním prstenem.

¹ Emil KALÁB, Bitva tří císařů (Bitva u Slavkova roku 1805), Brno 1928, str. 35. Viz dále práce Aloise SLOVÁKA: Bitva u Slavkova, Brno 1898 (překlad Clemens JANETSCHEK, Die Schlacht bei Austerlitz, Brünn 1898) a Na bojišti slavkovském, Brno 1922.

² Alois PROCHÁZKA, Ruské ikony z bitvy u Slavkova roku 1805, ČMZM, roč. VI, 1906, str. 62–73. Týž, Památky z bitvy u Slavkova roku 1805, Blažovice 1906. Týž, Památky z bitvy u Slavkova roku 1805, Slavkov 1931. Z dalších viz Aloise LIČMANA, který čerpal z Procházkových soupisů (Slavkovský okres, Vlastivěda moravská, Brno 1921, str. 375 až 378) a Josefa SKUTILA, Ruská ikona z bitvy slavkovské, nalezená u Divák na Moravě, ČSPSČ, roč. XXXVIII, 1930, str. 112–115. Stručnou formou registroval nálezy z bojiště Katalog Napoleonské výstavy ve Slavkově u Brna od 28. VI. do 19. VII. 1931. Srv. též moje sdělení Olomoucké analogie amuletů ze slavkovského bojiště, Sborník SLUKO, odd. B, roč. I, 1951–1953, str. 179, obr. 1, 2.

³ Stav dne 20. 8. 1964.

⁴ Katalog der in dem historischen Museum der k. Hauptstadt Olmütz aufbewahrten Gegenstände, str. 18.

⁵ Č. I. 1267.

⁶ Č. I. 1268.

⁷ Č. I. 332.

⁸ Č. I. 1404.

⁹ V soukromém majetku.

¹⁰ Okresní vlastivědné muzeum Vyškov, č. I. 1299.

¹¹ Tamt., č. 2516, 2517.

¹² Katalog NVS, str. 21, čís. 130.

¹³ Památky z bitvy u Slavkova roku 1805, Slavkov 1931, str. 29, čís. 2, str. 30, čís. 3 a 4, obr. 24, 26.

¹⁴ Č. I. 354.

¹⁵ Č. I. 353.

¹⁶ Č. I. V-1243, pův. Vlastenecký spolek muzejní, čís. 17999.

¹⁷ Č. I. 355, 356.

En marge des fouilles du temps de la bataille d'Austerlitz en 1805

À l'occasion du 160e anniversaire de la bataille d'Austerlitz, l'auteur fait l'inventaire d'articles nouvellement trouvés sur le champ de cette bataille: différentes munitions, sabres, képis, amulettes religieuses, pièces de monnaie, éperon, pistolet etc. Il signale aussi la découverte des créneaux percés par l'artillerie française dans le mur de clôture — faisanderie à Sokolnice.

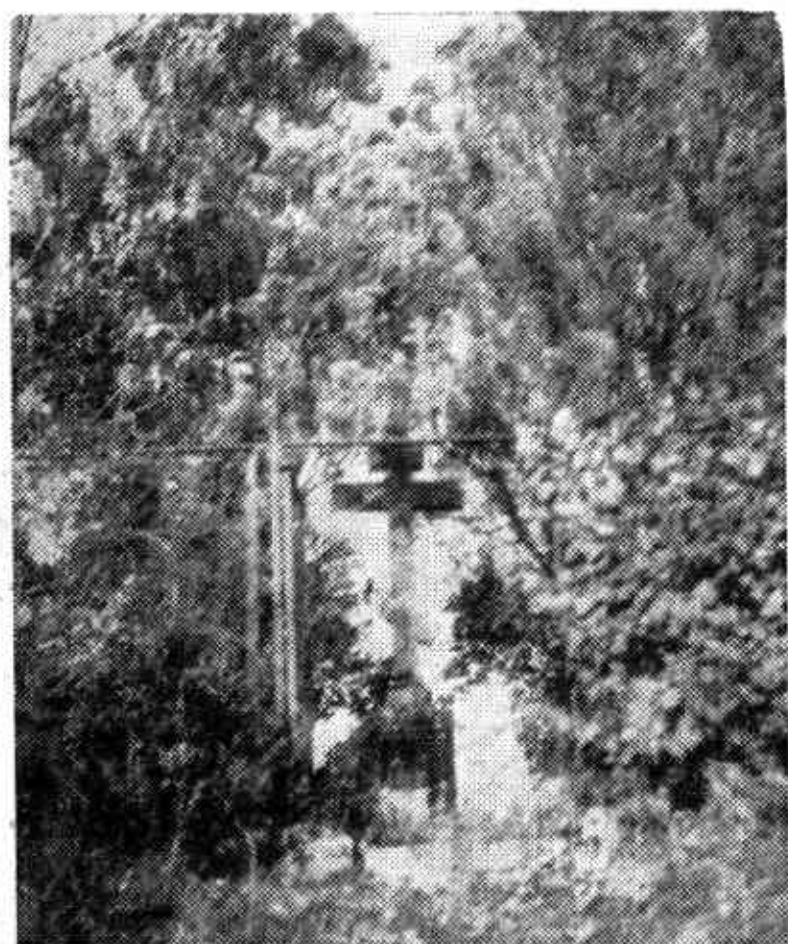
DROBNÉ ZPRÁVY

● Zpráva o činnosti Historického kroužku při Vlastivědném ústavu v Olomouci za r. 1964. Historický kroužek pořádal pravidelně každý měsíc schůze za předsednictví R. Hí k l a. Jednatelkou byla R. H r b k o v á, zapisovatelem St. M a k a s. Na schůzích se konaly tyto přednášky:

14. 1. K. Morav: Spory vrchnosti a města s aug. klášterem ve Šternberku,
11. 2. Ing. J. Kšír: Olomoucké městské špitály,
11. 3. Dr. Š. Brettschneiderová: Přijetí gregoriánské reformy kalendáře na Moravě,
15. 3. R. Hrbková: O olomoucké a šternberské keramice,
8. 4. St. Makas: O osudech židovské obce v Úsově,
6. 5. R. Híkl: O dějinách Konicka,
3. 6. Ing. J. Deyl: Medaile byzantského císaře Lva III.,
1. 7. prom. historici A. Roubíc, M. Kouřil a J. Bistřícký: Olomoucký stát. archiv,
9. 9. St. Makas: O revanšismu v západním Německu,
25. 9. V. Burian: Nové vykopávky na Kartouzce v Dolanech,
7. 10. R. Híkl: Kartuziáni v českých zemích,
4. 11. St. Makas: O robotě vůbec a foršponu, nejtěžší robotě Želechovic,
1. 12. prom. ped. Jar. Zaoral: Moravské biskupství po pádu Vel. Moravy a jeho obnovení.

Kromě toho byly konány exkurze: 13. 3. na výstavu olomoucké a šternberské keramiky, 1. 7. do Státního archivu, 25. 9. vycházka na Kartouzku v Dolanech, 31. 5. zájezd do Konice, Jesence a Šubířova a 13. 9. do Jaroměřic. M.

-
1. Zámek Rokytnice, v němž byla nemocnice pro 400 nemocných.
 2. Zámek Veselíčko, v němž byla nemocnice až pro 500 nemocných.
 3. Pomník nad hromadnými hroby u Veselíčka. Pohled zezadu.
 4. Nápis na přední straně pomníku u Veselíčka.
 5. Zámek Dlouhá Loučka, v němž byla nemocnice pro 600 mužů.
 6. Místo hromadných hrobů ruských vojáků z let 1805—1806 blízko Dlouhé Loučky.
 7. Detail kříže nad hroby ruských vojáků u Dlouhé Loučky.
(Snímky 1.—7. k článku E. Wondráka.)
 8. Ikona ze slavkovského bojiště. Foto J. Juryšek. (K článku V. Buriana.)
-

Obsah:

Wondrák E., K obrazu vojenských nemocnic a jejich činnosti za období Napoleonských válek na Moravě	str. 1
Burian V., K soupisu památek z bitvy u Slavkova roku 1805	str. 12
Drobné zprávy: Zpráva o činnosti historického kroužku za rok 1964	str. 15